

Dar la fel cum au altă concepție decât filozofia și Platon despre adevăr, sofistii au o concepție diferită despre ființă, așadar și despre felul cum trebuie să ne apropiem de ea. Conflictul dintre Platon și sofisti se vede bine tocmai la capitolul *téchne*; căci Platon le contestă pînă la urmă tehnicitatea, spunînd că e vorba de empirie la ei, pe cînd în realitate ei le ignoră orientarea spre planul schimbătorului. Există și o ordine a schimbătorului, iar îndărătul ei se află o ființă schimbătoare, așa cum e în primul rînd ființa societății. O asemenea ordine a ființei în prefacere vor să capteze — cel puțin în ceasul lor cel bun — sofistii. Metoda sofistică e deci consecventă atunci cînd presupune o ordine obiectivă și, corespunzător, o *téchne* spre a pregăti omul pentru adaptarea la acea ordine. Numai că, în clipa cînd societatea se dezzechilibrează — așadar cînd ordinea obiectivă se pierde — sofistica își pierde și ea obiectivitatea și atunci ea accelerează descompunerea societății tocmai prin subiectivismul în care, în chip nevoit, cade.

Aceasta e situația pe care o găsește Socrate. De aici critica platoniciană a sofisticii, cu îndreptățirea ei, dar și — pare a spune autorul — cu partea ei de nedreptate. Acum e vorba de alt adevăr, unul stabil, și de o altă ordine a ființei, una incoruptibilă, așadar virtutea va fi și ea alta, iar o dată cu ea tehnica ei. Virtuții omului îi corespunde o tehnică unică. Ea va fi legată de cunoașterea științei supreme, care e cea a binelui. Însă cum va fi cu puțință ridicarea la o asemenea treaptă? Prin reminiscență, de o parte, și prin Idee, de alta, adică prin concepte extreme și ele. La rîndul ei virtutea va însemna o desprindere totală de cele trupești. Tehnica în sens absolut va fi dialectica, sub care se va rîndui totul, chiar și tehnica pe bază de inteligibil a matematicilor, de vreme ce acestea poartă încă asupra realităților văzute.

Astfel Platon leagă *téchnei* nu de succes, nu de adaptarea la ordinea relativă, ci de o ființă cu suport sigur în plan ontologic. Este o altă viziune, pe care autorul o crede izvorită tocmai din opoziția față de conceptul sofistic de *téchne* și care în orice caz merita să fie pusă într-o asemenea opoziție.

Lucrarea lui Kube, începută cu gîndul de-a da socoteală de exemplele de meșteșugari din dialogurile lui Platon, s-a ridicat pînă la o cuprinzătoare viziune a tehnicului, în înțeles antic, și a implicațiilor lui. Ni s-a dovedit că exemplele nu sînt întîmplătoare și că, dincolo de aspectul lor socratic, o concepție despre *téchne* stăruie în platonism. Ni s-a dovedit de asemenea că doctrina platoniană însăși poate fi regîndită din perspectiva acestui concept. Dar principala cîștig al lucrării ne pare a fi o a treia dovadă, cum că momentul sofistic răspundea altei probleme decât cea pe care și-o punea Platon și că o asemenea problemă — legată de concretul istoric și deci mai apropiată de spiritul modern — ar putea supraviețui răsunațoarei critici pe care i-a făcut-o platonismul.

Constantin Noica

A. GEOFFREY WOODHEAD, *Thucydides on the Nature of Power*. Martin Classical Lectures, Vol. XXIV, published for Oberlin College by Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, 1970, 222 p.

Fundația *Martin Classical Lectures* a fost întemeiată cu peste două decenii în urmă, drept un omagiu adus profesorului Charles Beebe Martin, care, vreme de 45 de ani, a predat literatura și arta clasică la Oberlin College din statul Ohio.

Într-o geografie a studiilor clasice internaționale am putea spune că s-a delimitat atunci un nou spațiu: un teritoriu cu orizonturi, ce-i drept, cam depărtate, dar — pare-se — tot pe

atît de promițător deschise către noi experiențe de cercetare a lumii antice. Într-adevăr, invitațiile în vederea susținerii unor prelegeri, către un Ohio alb de zăpada lunii martie a anului 1968, au fost primite nu numai cu viu interes, dar au fost deopotrivă simțite de toți participanții ca un mare semn de cinste și bună prețuire. Fără să cunoască răspîndirea ori prestigiul unor „Entretiens” asemenea celor ale Fundației Hardt, comunicările din cadrul seriei *Martin Classical Lectures*, ținute cu regularitate în fiecare an, răspund astăzi atît unor severe exigențe științifice, cît și interesului unuia public mai larg.

Cinci din cele șapte capitole ale cărții lui A. G. Woodhead, cunoscut epigrafist și cercetător în domeniul istoriei vechi, se întemeiază pe acele prelegeri ținute la Oberlin College în martie 1968. Dacă, în cursul lucrării sale, autorul revine adesea asupra datei acesteia, el o face în virtutea faptului că orice carte sau serie de prelegeri reprezintă întru-citva produsul timpului lor. De la Grote la Carcopino și mai departe încă, majoritatea istoricilor au pus cîte ceva din experiența lor asupra lumii în interpretările epocilor din care își ridicau obiectul cercetărilor lor. Tot astfel, considerentele care au dat o anume închegare celor șapte capitole ale cărții de față se cer puse în consonanță cu lumea anilor 1967—1968. Că autorul nu pierde niciodată prilejul de a reinterpretă fapte vechi în lumina unor evenimente politice noi ori de a găsi o justificare unor situații contemporane în raport cu gîndirea celor vechi reiese la tot pasul. În spiritul teoriilor unor Thibaudet, Ed. Meyer sau chiar G. B. Grundy (care apropia, de pildă, cuvintele lui Brasidas de unele evenimente din ianuarie 1945), autorul construiește paralele, poate chiar prea dese paralele, între evenimentele veacului al V-lea și epoca modernă. În afara unor obișnuite analogii stabilite între opera lui Thucydides și unele pasaje din *Leviathan*-ul lui Hobbes, ori între personalitatea istoricului și cea a lui Machiavelli, apropieri obținute în amănunt și de alți cercetători (Ed. Schwartz, K. Reinhardt etc.), A. G. Woodhead sugerează o mulțime de paralelisme de situații. Deși pe deplin justificate în sensul atitudinii pe care și-o impune autorul, deși ingenios construite de cele mai multe ori, frecvența lor ne-a părut pînă la urmă obositoare; iar o deosebită înzestrare de narator nu izbuteste întotdeauna să salveze textul de unele implicații naive, forțate ori de-a dreptul supărătoare. Ne mărginim la un singur exemplu. De pildă, pentru a ilustra atitudinea lui Thucydides față de putere și exercitarea ei, A. G. W. simte nevoia să-și imagineze modul în care ar fi abordat istoricul una din marile probleme ale istoriei contemporane: războiul din Vietnam!

Ceea ce ne trezește interesul încă de la începutul primului capitol, intitulat *Power and the Historian*, nu e atît atitudinea lui Thucydides față de sisteme politice ca democrația sau oligarhia, față de personalități politice ca Pericle sau Cleon ori față de diferite instituții de stat. De remarcat aici e faptul că autorul urmărește în primul rînd să interpreteze atitudinea istoricului față de *natura puterii* pe care o exercită astfel de sisteme, indivizi sau organe ale guvernămîntului. El va exprima, prin urmare, modalitățile unei asemenea gîndiri asupra căreia s-au răsfrînt principiul și exercitarea puterii în sine. Pornind din nou de la Thomas Hobbes, a cărui concepție asupra comportării umane însuma trei ipostaze: descriptivă, ipotetică și imperativă, A. G. Woodhead regăsește, într-un fel, aceste trei atitudini la Thucydides. Numai că, istoricul împarte cu filozoful numai elementul descriptiv, „for he is not concerned to be prescriptive nor ever presumes to be so”. Și atunci, termenii „hypothetical” și „imperative” sînt substituiți de autorul cărții acesteia prin „analytical” și „critical”. Astfel, el ni-l prezintă pe Thucydides în primul rînd în ipostaza *evocatorului* („the recorder”), așa cum apare din descrierea dialogului melienilor și atenienilor, în care faptele sînt narate pur și simplu.

Din cuprinsul așa-numitei arheologii, este desprinsă apoi atitudinea lui Thucydides *analistul*, cel în măsură să adincească faptele în legătură cu dobîndirea puterii și menținerea ei.

Dacă puterea în sine e neutră, iar factorii care o produc sînt indiferenți, la fel și cauzele îndepărtării ei, rămîne totuși un punct — subliniază autorul — în care moralitatea deținătorului puterii e susceptibilă de a interveni. În felul acesta el pregătește trecerea către cea

de-a treia modalitate, către un Thucydides merit neliniștilor critice : Thucydides *judcătorul*. O asemenea atitudine, în care istoricul intervine cu propriile sale judecăți de valoare pentru a caracteriza acțiunile și metodele contemporanilor, e analizată pe larg de autor. Și aceasta, în ciuda faptului că Thucydides a fost cel mai adesea arătat, de exegeza modernă, ca evitând pe cît posibil orice implicații etice sau emoționale și împotriva faptului că impulsul firesc spre putere era guvernat de legi, judecate astăzi (cf. Pearson, *Popular Ethics in Ancient Greece*) mai degrabă amurale decît imorale.

În următorul capitol, *Power and the People*, problema puterii, îndeosebi înăuntrul democrației pericleene, e discutată în virtutea acumulării a cinci elemente esențiale : *kratos*, *dynamis*, *gnome*, *tharsos* și *periousia*. Frîngerea echilibrului între elementele acestea ar fi adus năruirea puterii ateniene.

Sub titlul *Power and the Elite*, e ilustrată desfășurarea puterii trecută sub stăpînirea unei minorități aristocrate. Folosindu-se mai degrabă de propriile-i intuiții decît de mărturiile lui Thucydides, autorul încearcă aici o ciudată reabilitare a regimului celor 400, iar în același timp, deplina justificare a acțiunii unui Antiphon. Redăm numai cuvintele de încheiere : „But my own inclination, which I would ask my readers to share, is to be sorry for them. They did what they thought right, on their analysis of the right and they did it well... This chapter has indeed sought, in a sense, to hold aloft Antiphon's severed head”. Să fi așezat oare autorul printre concluziile acestea și vreo timidă intenție de a convinge ?

În capitolul *Power and the Individual*, A. G. Woodhead își propune să pătrundă complicatele resorturi ale puterii ajunse în minile citorva mari personalități. În realitate, el va pune în joc doar făptura atît de cuceritor de controversată a irezistibilului Alcibiade.

În ultimul capitol : *Power and Public Opinion*, e dată la iveală atitudinea omului de pe stradă față de conceptul de putere, atitudine pe care Thucydides nu a ezitat s-o surprindă adesea, dar la care n-a aderat niciodată în fapt.

Importanța unei asemenea cărți în configurația ultimelor exegeze ale operei tucidideene abia poate fi schițată într-o sumară dare de seamă. E demn de reținut faptul că lucrarea aceasta aduce pentru prima oară o analiză profundă și originală (poate chiar provocatoare uncori !) a conceptului de putere. Pornind de la analiza conținutului lăuntric al noțiunii acesteia — puterea în sine — , autorul o proiectează apoi în afară, asupra multiplelor modalități de structură a societății ateniene din veacul al cincilea. În egală măsură merită să fie relevată și atitudinea autorului care, dincolo de oricare dintre predecesorii săi, a ținut în permanență seama de contemporaneitatea analizei lui Thucydides. Și chiar dacă anume exagerări, în căutarea cu tot prețul a unor paralelisme de situații, ne-au trezit pe alocuri surful, aprobăm întru totul pe autor atunci cînd îl așază pe Thucydides sub semnul eternității. Că aceasta nu mai constituie de secole o noutate ? O știe oricine. Totuși, A. G. Woodhead a spus-o din nou. Și a spus-o frumos. Iar nouă, poate, nu ne rămîne altceva de făcut decît să-i reluăm gîndul : „a man, in a sense, a man for all seasons”.

Simina Noica

V. PALADINI — E. CASTORINA, *Storia della letteratura latina*, Volume I, *Disegno storico*, Bologna, 1969 ; Vol. II, *Problemi critici*, Bologna, ed. Riccardo Patron, 1970.

Oricît de multe istorii ale literaturii latine s-ar scrie — și trebuie remarcat că numărul este destul de mare — , obiectul lor este atît de complex și punctele de vedere din care poate fi privit atît de multiple, încît întotdeauna se va mai găsi ceva nou de spus. Prezenta lucrare, așa cum se poate vedea și din titlu, își propune ca, mai întîi, să pună la dispoziția studenților